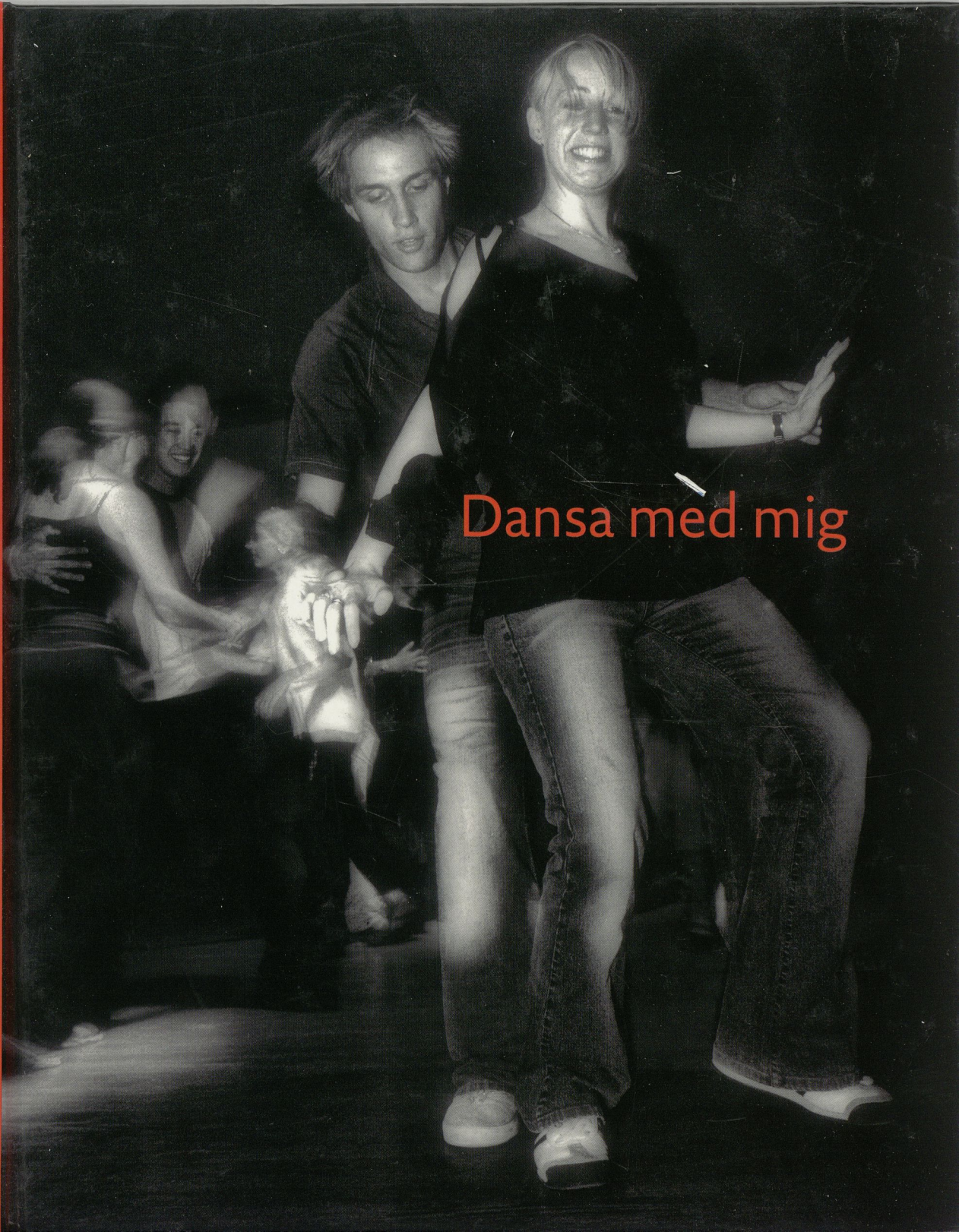

Dansa
med mig

FATABUREN 2006

Dansa med mig

Dansa med mig

NORDISKA MUSEETS OCH SKANSENS ÅRSBOK 2006

FATABUREN Nordiska museets och Skansens årsbok, är en skatt av kulturhistoriska artiklar som publicerats under mer än ett sekel.

Årsboken började som ett häfte med rubriken »Meddelanden«, redigerat 1881 av museets grundare Artur Hazelius för den stödjande krets som kallades Samfundet för Nordiska museets främjande. 1884 publicerades den första kulturhistoriska artikeln och när publikationen 1906 bytte namn till »Fataburen. Kulturhistorisk tidskrift« kom de vetenskapliga uppsatserna att dominera innehållet. Från och med 1931 fick årsboken Fataburen en mer populär inriktning och i stora drag den form som den har idag. Fataburen har sedan dess förenat lärdom och sakkunskap med syftet att nå en stor publik.

Fataburen är också en viktig länk mellan Nordiska museet och Skansen, två museer med en gemensam historia och en gemensam vänförening. Varje årsbok har ett tematiskt innehåll som speglar insatser och engagemang i de båda museerna, men verksamhetsberättelserna trycks numera separat och kan rekvideras från respektive museum.

Ekonomiskt stöd från Nordiska museets och Skansens Vänner gör utgivningen av Fataburen möjlig.

Fataburen 2006
Nordiska museets förlag
Box 27820
115 93 Stockholm
www.nordiskamuseet.se

© Nordiska museet och respektive författare

Redaktör Christina Westergren

Bildredaktör Birgit Brånvall

Omslag och grafisk form Lena Eklund

Omslagsbild foto A. Jeremy P. Lawrence, www.futtfuttfuttfotography.com

Baksidesbild ur boken (s. 193)

Bilder på för- och eftersättsblad foto Birgit Brånvall 2006 © Nordiska museet

Foto s. 2 Fotografi i Nordiska museets arkiv, fotograf ej känd

Tryckt hos Fälth & Hässler, Värnamo 2006

ISSN 0348 971 X

ISBN 91 7108 506 8

Världsdans

– att förena kulturer och vårda traditioner

LARS FARAGO är polske- och världsdans-entusiast, förbundssekreterare i Riksföreningen för Folkmusik och Dans, RFoD som driver Stallet Folk- och världsmusik.

Dans engagerar som aldrig tidigare. Det pågår dansprogram och tävlingar i stort sett i alla tv-kanaler. Men folkdansen utövad av amatörer är i Sverige fritt villebråd för kolumnister och kultursnobbar. »Varför skulle svenskars förståelse för turkisk kultur öka därför att amatördansgrupper hoppar runt i gallerior«, undrar Boris Benulic i *Metro* 15/2 2006. Lägga ner Mångkulturåret utropar han, sprida svensk skönlitteratur istället. Det är först när man står stadigt i den egna myllan som man kan ta klivet över till främmande jord hävdar han. För att få verklig integration vill han att vi ska sätta Moberg i händerna på bönder från anatoliska högländet, tillsammans med Strindberg, Heidenstam, Ola Hansson m.fl.

Två dagar senare skriver Nils Hansson en stor artikel om dans i *DN*. »Det har hänt mycket med dansen på senare år.« Bounce och andra med rötter i otraditionell scendans, med uttrycket hämtat från moderna subkulturer, streetdance, har lockat en ny

Balkanvindar – Stockholms
Bulgariska Damkör tillsammans
med dansare ledda av
Eivor Underdal på Teater Pero
i Stockholm 30 april 2005.
Foto Lars Farago. © RFoD.

och större publik. Ändå är det inget mot den irländska trupp-
danssuccén Riverdance». Topplistemusiken är dansmusik och
det är viktigare för popidoler att vara goda dansare än att sjunga
bra. Svenskarna dansar »mer och mer, och på fler och fler sätt.

Afrikansk dans, magdans, breakdance, salsa, tango, lindy hop, squaredance, linedance, folkdans, samba, capoeira, bugg och mer därtill. På kurser, klubbar, festivaler, läger ... finns det någon i detta land som inte har ett antal bekanta som har gått salsakurs?«

Den folkliga dansens växande popularitet bekräftas även i offentlig statistik trots att denna bara speglar en mindre del av verkligheten. Dansen har under de senaste åren varit en smygare i de stora studieförbundens verksamhet. Utan att någon närmare reflekterat över det kom ämnet »folklig dans« in på tio-i-topp-listan bland cirkelämnen 2004 och parkerade på nionde plats efter att det under några år varit det elfte största ämnet. Över 7 000 studiecirkelar har rapporterats med 85 000 deltagare. Men dansen i studiecirkelar är bara en mindre del av vad som pågår. Dansen är, som Hansson skriver, en omfattande subkultur med massvis av verksamhet som inte registreras i statistiken – i invandrar- och dansföreningar, i privata dansskolor, på festivaler och restauranger, i folkmusikkaféer, danshus, milongor, dansklubbar ...

Eldsjälar utvecklar det folkliga dansandet

Torsten Carlson var den förste i en rad eldsjälar som förändrat mitt liv. Han var klassföreståndare för fjärde klassen i Jakobs skola där jag började 10 år gammal 1959. Torsten Carlson introducerade mig i svenska folkdanser genom att lära ut gammaldans. Han var en ovanlig lärare, inte bara för att han lärde alla i klassen dansa foxtrot, schottis, polka (amerikansk) och hambo. Han ledde också kvällsgymnastik för barn inom ramen för Stockholms Gymnastikförening, SGF. Jag tror hela klassen

var med på dessa träningar. Jag var värdelös i gymnastik, men gick ändå dit. Mest för att jag tyckte om magister Carlson och för att spela fotboll innan träningen började. Att vi som inte klarade rondat och flickflack fick visa upp polka och hambo på Lingiaden i Eriksdalshallen var ett slags bonus.

Det var tack vare mina kunskaper i gammaldans som jag vågade börja i Folkdanslaget Liljan. Och det blev det ställe där jag hade stora delar av min 68-revolt. En ny generation i tjugårsåldern tog vara på sina demokratiska möjligheter i Liljan,

Finskt med Tommi Asplund, fiol och Harri Tuovila, dragspel på Danshus Norden hos Sörmlands Musik & Teater i Eskilstuna, 22 april 2005. Foto Lars Farago. © RFoD.

tog allt mera ansvar och reformerade verksamhetens innehåll. Polskorna, musik- och dansformer som på den tiden var okända i folkdanslagssammanhang och tyvärr är okända än idag för alltför många, togs in i verksamheten. Formerna för uppträdanden och föreningsverksamheten vitaliserades. Kurser startades för att fördjupa våra kunskaper. Vi lärde oss att sätta värde på pardanserna, gammaldanserna – vals, schottis, polka, mazurka, hambo, foxtrot, danser som Torsten Carlson lärt ut, och olika polskor, våra unika nordiska pardanser till äldre musiktyper. Liljan bjöd också in gäster som lärde ut internationella folkdanser, squaredance m.fl.

Varken folkdans eller svensk

Vi insåg att de »svenska folkdanserna« som visas av folkdanslag och på Skansen i många fall varken var svenska eller folkdanser. Åtminstone om man med svenska menar att de bär på en estetik som utvecklat specifika särdrag i vårt land eller med folkdans menar att dansernas rötter kan härledas till vanligt folks (allmogens eller borgerskapets) kultur. De uppträdanden som de flesta får på näthinnan när de hör ordet svenska folkdanser har sitt ursprung i koreografier gjorda på Kungl. Operan med start vid mitten av 1800-talet.

Diskussionen på 1960- och 70-talet initierades och drevs på av Henry Sjöberg som fick möjlighet att på 1970-, 80- och 90-talet bygga upp ett arkiv för folkdans på Dansmuseet. Kort efter hans död har arkivet slängts ut därifrån. Det håller nu på att raderas i brist på resurser. Debattens vågor om folkdans eller folklig dans gick höga på sjuttioalet, men sett i backspegeln har folkdanslagen inte påverkats nämnvärt.

Henry Sjöberg hämtade inspiration från en annan pionjär och eldsjäl, Sveriges och världens förste museipedagog Ernst Klein på Nordiska museet. Han skrev en rad artiklar 1927–37 där han lanserade begreppet »folklig dans« för att få igång en diskussion om skillnaden mellan vårt äkta folkliga dansarv och den dans som presenteras av folkdanslag, inte minst på Skansen. Ernst Klein gjorde de första filmdokumentationerna av allmogens dans i Sverige. Men han fick inga efterföljare. Svenskt visarkiv har länge dokumenterat folkmusik och visor, nu har man fått ökade resurser för att dokumentera mångkulturell musik. Men ingen har resurser för att systematiskt dokumentera den folkliga dansen i Sverige.

Konst och nöje

Debatten ebbade ut under 80-talet. Men debatten är viktig, inte för att bestämma vad som är rätt sätt när det gäller begrepp som folklig dans eller folkdans, utan för att veta vad vi menar. För vad vi än kallar skillnaderna, så finns det olikheter mellan dans som förenings- och scenform och den dans som dansas »enbart« för nöjes skull på dansbanor, logar, diskotek och rave. Det är denna dubbelhet som är genrens, låt oss kalla den folkdansens, styrka och svaghet. Dels är den en konstform med möjligheter att via scenerna erbjuda sin publik estetiska upplevelser, dels är den en social dansform utan estetiska eller konstnärliga betydelser annat än för dem som dansar.

Folkdansen befinner sig i en ständig vandring från nöjesgolvet till scenen och tillbaka igen. Tangons framgångar de senaste tjugo åren runt hela världen, inklusive i Argentina, föregicks av en jättesuccé för *Tango Argentino* på Châtelet-teatern i Paris. Ett

Skansens Ringleksbarn på dansbanan vid Bollnästorget, 8 juni 1997.
Foto Marie Andersson. © Skansen.

gästspel planerat att vara en vecka blev en världsturné som pågick i nio år. Ett pausinslag med riverdance under Eurovisions-schlagerfestivalen 1994 följdes av ett explosivt intresse för irländsk dans. Möjligen minns någon den ryska Moiseyev-baletten som turnerade kring hela världen och bidrog till ett intresse för internationella danser på 1950- och 60-talet. Deras koreografer har påverkat inte bara intresset i västvärlden utan också hur folkdans blev scendans på många håll i Afrika, Asien och Latinamerika. Folkdanslagen i Sverige inspirerades av ba-

lettmästare Anders Selinder på Kungl. Operan, som i mitten av 1800-talet gjorde de första folkdanserna för balettscenen. Selinders repertoar vidmakthölls av folkdanslagen, men användes även av Les Ballets Suédois, Svenska Baletten, som gjorde supersuccé i Paris på 1920-talet med en avantgardistisk dansrepertoar kryddad med bl.a. svenska folkdanser.

En av de viktigaste drivkrafterna och sammanhållande faktorerna i folkdanslagens verksamhet är och var utlandsresorna.

Som medlem i Folkdanslaget Liljan gjorde jag min första resa till Tyskland. Jag hade mina föräldrars rädsla som resällskap. Min far var en naiv och känslomässig humanist, men på grund av en massiv antisemitism och allas medansvar i mordandet av judar avskydde han två kollektiv, tyskar och sina egna landsmän ungrarna. Mer än hälften av mina närmaste släktingar dödades under andra världskriget i koncentrationsläger eller på arbetskommenderingar. Resan med Liljan öppnade inre dörrar, gav möjligheter att bearbeta mina känslor, samtala, dansa tillsammans och skapa förståelse.

Resorna gav också intellektuella insikter. Det blev uppenbart att folkdanser inte har att göra med nationsgränser. Folkdanser i Tatrabergen, Transylvanien och Ungern är nära släkt med slängpolskorna i Sverige och dess motsvarigheter i andra delar av Norden. Promenad och omdansning på fläck är en dansform som levt och delvis lever i folklig tradition i en rad europeiska kulturer. Folkmusik och folkdans är äldre kulturformer än de flesta nationsgränser. Men idag förväntas folkdanser representera ett land eller etnisk grupp. Vi använder begrepp som svensk, finsk, norsk folkmusik eller folkdans om kulturformer som för inte så länge sedan var svåra att separera. Skillnaderna var snarare lokala eller regionala än nationella. Folkdansen har kidnappats under 1900-talet av nationalister, egentligen i motsättning till kulturernas verkliga historia.

Debatterna på 1920-/30- respektive 1960-/70-talen pågick framförallt bland dem som dansade svensk folkdans. Men på 1970-talet kan motsvarande diskussioner hittas på flera platser i världen även om de mestadels avgränsas till det egna landet. Diskussionen och utvecklingen i Ungern har följts av oss i Sverige och gett oss mycket inspiration.

Världsans

Idag är avgränsningarna annorlunda. Diskussioner pågår till och från bland dem som dansar tango, salsa, flamenco, orientalsk, afrikansk, balkan, grekisk, irländsk, square, ungersk eller indisk klassisk dans. Men trots många gemensamma drag och liknande frågeställningar så lever dansvärldarna mer eller mindre åtskilda från varandra. Kanske kan Mångkulturåret 2006 inbjuda till en förändring och till mer kommunikation mellan dem som arbetar med dans från olika kulturer.

Det berättas att en grupp skivbolagsdirektörer 1987 beslutade att lansera begreppet *world music* för att underlätta sin marknadsföring. Idag är begreppet världsmusik visserligen omtvistat, men accepterat som genreetikett. Det har bidragit till att markera samhörigheten mellan musikstilar som har många olikheter. Motsvarigheten *världsans* är mer sällan använt, men på väg att vinna terräng bland dem som söker ett gemensamt begrepp för att markera sambanden mellan dansformer med folkliga rötter, sociala lika väl som sceniska.

Vi behöver skapa ökad medvetenhet kring sådant som förenar dansformer med starka kopplingar till identitet och med lång historia hos bestämda folkgrupper. Vi måste visa respekt för traditionerna och de kulturella sammanhang där de hör hemma. Men bara de kulturer lever vidare som kan förändras och utvecklas. Vill vi att traditionella danser ska leva vidare måste de kontinuerligt anpassas till nya sociala och estetiska användningar.

Utnyttjad kultur

Folkliga kulturformer har använts för att bära fram radikala samhällsförändringar. Begreppet folk har en stark koppling till

Ungersk dans med Árpád o
Judit Köcsei från Budapest
på Danshus Världen hos
Sörmlands Musik & Teater
i Eskilstuna, 23 april 2005.
Foto Lars Farago. © RFoD.

idéer om jämlikhet och nation. Införandet av demokrati förutsatte skapandet av nationalstater som i sin tur byggde på samhörighet via språk, musik, dans och berättelser. Men den politiska användningen av folklig kultur för nationsbyggande har också fått negativa konsekvenser för kulturens utveckling. När folkliga kulturer ska markera samhörigheten i en stat eller nation riskerar de att standardiseras och låsas fast till meningslösa emblem. Idag tror många att folkdansutövare är nationalister. Men de flesta utövare i Sverige har snarare motsatt perspektiv.

Folkliga kulturer, speciellt dans och musik, kan främja samhörighet över nationsgränser. I fredsrörelser, ungdoms- och andra slags organisationer, på internationella läger och inom skolväsendet används folklig dans som medel för att skapa gemenskap och för att öka förståelsen för kulturella olikheter. Det finns många exempel på att utövande leder till resor, fördjupade kulturella intressen, engagemang i andra länder och i minoriteter här hemma.

Under 1900-talet har folkliga kulturer använts i pedagogiska verksamheter i skolor och ungdomsverksamheter. Improvisationen och kärleksmotiven tonades ner eller rensades helt bort i sånglekar när man tog upp dem på lärarseminarier vid början av 1900-talet. Istället betonades en slags drill, träning att agera i grupp som hämtade inspiration från militär exercis och Linggymnastik.

Upprepning

Traditioner överförs ofta från mästare till elev via upprepning eller härmning. Upprepning är även ett viktigt innehållsligt element i många folkliga danskulturer. Man kan tala om mo-

Dans från Karelen på Danshus Världen hos Sörmlands Musik & Teater i Eskilstuna, 23 april 2005. Foto Lars Farago. © RFoD.

notoni eller minimalism. Upprepningen kan utestänga omvärlden och försätta utövarna i trans eller i liknande upplevelser. Det kan handla om rotationen i dervischdans eller i pardanser som polska, polka eller vals. Samma slags steg upprepas om och om igen i kedjedanser som dansas från Balkan till Irak. Upprepning skapar trygghet och koncentration, avgränsar till ett rum av former där utövarna känner trygghet. Upprepningen bildar på så sätt ett utrymme för improvisation och lek – monotonin skapar frihet, flexibilitet och lägger grunden till förändring och utveckling.

Många av dem som idag förnyar och utvecklar folklig dans sceniskt har en period i livet ägnat sig först och främst åt att lära sig traditionen genom att härma och upprepa. Tillägnandet skapar trygghet och djup. Det är när dansen och musiken finns förankrad i dansarens kropp, när improvisationer är spontana och upplevs som självklara, som det blir möjligt att skapa nytt och föra traditionen framåt in i den egna tidens puls och umgängessätt och bli en mästare i folkdans.

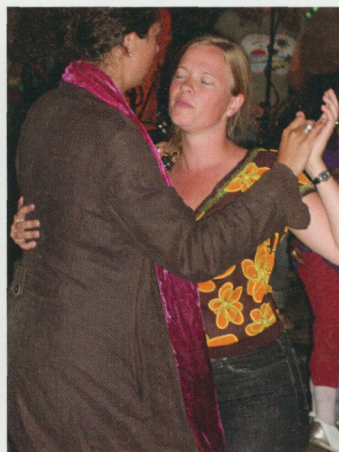
Upprepning är också grunden för sociala funktioner för både riter, ritualer och umgänge. Social dans underlättas när grundkunskaperna är lätta att tillägna sig. Tröskeln till meningsfullt deltagande får inte vara för hög. Folkdansens sociala funktioner måste på motsvarande sätt utvecklas med sin tid. Var träffas vi för att dansa – i föreningen, på kurs i ett studieförbund, i en studio, på en offentlig danslokal, under en festival eller i ett klassrum? De möjligheter till möten i dans som erbjuds påverkar också de folkliga dansformernas utveckling.

Yigid'Urkraft – barnkonsert på Nybrokajen 11 i arrangemang av Länsmusiken i Stockholm 16 november 2005. Foto Lars Farago. © RFoD.

Nattlig dansglädje – två av festivalarrangörerna Petra Ivarsson och Jon Söder på dansgolvet under Linköpings folkmusikfestival 8 oktober 2005. Foto Lars Farago. © RFoD.

T.h. Åsa da Silva Veghed och musikgruppen Casa de Farinha lär ut Forró, brasiliansk »gammaldans« på Rosenhill, Ekerö 30 juli 2005. Foto Lars Farago. © RFoD.

Frihet att experimentera

Folkdans får inte bli ett museiföremål. Med en infrastruktur för dokumentation, forskning och tillgängliggörande av kunskap skapas även friheten att förändra. Kan vi återvända till »originalen« via dokumentationerna i arkiv och återupptäcka den »sanna« traditionen, kan vi också känna oss friare att förändra här och nu, tillåta experiment.

Under senare år har folkmusiker ofta sökt sig »över gränserna« och samarbetat med musiker från andra kulturer. Framgångarna för world music bygger på förmågan att kommunicera med musik om att hitta det gemensamma mellan olika kulturer och skapa något nytt och unikt men ändå hemtam för flera publiker. Det stora intresset för dans från olika kulturer håller på att utvecklas på ett liknande sätt. Streetdance, showdans, balett, sällskapsdans i tävlingsform förenas i nya kombinationer inom populärkulturen. På festivalernas dansgolv förenas dansformer som tango, orientalisk dans, salsa, polska ...

Vi är tillbaka i världsdansen eller möjligen på väg att skapa den eller snarare dem. Genom att liera sig med andra kulturers danser kan de traditioner som har gamla rötter i Sverige bli intressanta även för nya generationer.

Se likheter

Perspektivet på folkliga danser är ofta exotiserande. Det är skillnader, det unika, som lyfts fram och inte det som förenar. Men många som dansar utövar flera dansformer eller söker sig från en dansform till en annan. Fördjupning innebär ofta insikter om likheter. Det kan till exempel handla både om dansernas form och om sammanhangen, användningen.

Det är svårt att mäta värdet av eldsjälarnas frivilliga arbete. De utövar och främjar sin kultur av *kärlek* till musiken och dansen. De reser världen runt för att få nya upplevelser och förkovra sig. De åtar sig att lära ut och gör det för att förmedla något som berört dem i djupet. Danserna är ofta individuella eller pardanser men formerna för samverkan är kollektivistiska och *demokratiska*. Det är moderna folkrörelser som ofta fungerar som nätverk, i en anda som traditionella värderingar av jämlikhet och solidaritet. *Gränslöshet* är ett tredje viktigt element i dessa rörelser. Mötesplatsen är världen – utövandet är inte etniskt utan centrerat kring musiken och dansen. Inom machodansen tangeras de nya sociala formerna för gay-tango. Det är högt – och allt är tillåtet.

Vi behöver återupptäcka folkliga kulturer och deras användning om och om igen. Det är när nyskapandet upphör och utvecklingen hindras som folk slutar att bry sig och föraktfulla

beskrivningar så som de i Metro får stå oemotsagda.

I en gynnsam utveckling – om dansen lyckas följa musiken i spåren – kommer ett ökat kommersiellt intresse att gynna både konstnärlig och social utveckling och användning inom världsdansen. Vi måste dock finna former för att visa uppskattning och uppmuntra eldsjälarna.

Vi behöver hålla diskussionen levande kring frågor om tradition och förnyelse, om dans på scen och på golv. Vi måste erkänna dessa dansformer som konst och deras sociala potentialer. Några kommersiella framgångar kan inte ersätta kontinuerligt kulturpolitiskt stöd till dokumentation, levandegörande och utveckling.

Balladdans – workshop under Árinnsfestivalen i Kristiansand, Norge, 3 september 2005. Foto Lars Farago. © RFoD.

Pamyua, musik- och dansgrupp från Alaska på Årinnfestivalen i Kristiansand, Norge, 3 september 2005. Foto Lars Farago. © RFoD.